

مطالعات مکان‌یابی موزه منطقه‌ای در استان گیلان

علی موحد

استاد دانشگاه تربیت معلم تهران

علی شماعی

استاد دانشگاه تربیت معلم تهران

نرگس احمدی فرد^۱

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری

ابراهیم جهانگیر

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۰۹/۰۵

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۰۶/۲۶

چکیده

استان گیلان در مناطق شمالی کشور واقع شده است. این استان مهد تمدن طبری شناخته می‌شود که طی کشفیات صورت گرفته در سال‌های گذشته آثار بسیاری از مجموعه‌های تاریخی و باستانی استان بدست آمده است که به عنوان گنجینه‌های تاریخی و فرهنگی کشور شناخته می‌شوند. لذا آشنا ساختن مردم با چنین میراث‌های فرهنگی - هنری افتخارات و تمدن گذشته و تقویت حس وطن پرستی و غرور ملی از طریق ایجاد موزه امکان‌پذیر می‌باشد. با توجه به اینکه موزه یکی از زیر ساخت‌های گردشگری و لازمه توسعه آن به حساب می‌آید لازم به نظر می‌رسد در چارچوب سیاست‌های توسعه گردشگری کشور و افزایش درآمدهای ناشی از گردشگری در مقایسه ملی و منطقه‌ای نسبت به مکان‌یابی، تاسیس و احداث موزه‌ها همت گماشت. این پژوهش با استفاده از روش اکتشافی - تحلیلی با هدف مکان‌یابی موزه منطقه‌ای اقدام به تعیین مکان مناسب جهت احداث موزه در منطقه مورد مطالعه کرده است. بدین جهت از مهم‌ترین عوامل و فاکتور مکان‌یابی و نحوه جایگزینی موزه در سطح شهر و منطقه نحوه تعامل و ارتباط مجموعه با کاربری‌های شهری در مقیاس میانی و کلان منطقه و کشور می‌باشد. بنابراین در مقاله حاضر مطالعاتی مدون و سیستماتیک در سطح منطقه و سپس شهر منتخب بر اساس اصول شهرسازی و برنامه ریزی شهری از یک طرف و نیازها و ملزومات مجموعه موزه از طرفی دیگر صورت گرفته است تا بدین طریق مکانی مناسب جهت اختصاص به ساخت موزه بدست آید. بررسی ما نشان داد که در استان گیلان، شهرهای رشت و بندر انزلی شرایط مطلوبتری برای ایجاد موزه دارند و در ادامه تحلیل‌های مکان درون شهری مشخص شد که منطقه غربی شهر رشت به لحاظ ایجاد موزه منطقه‌ای از مطلوبیت بیشتری نسبت به سایر مناطق شهر برخوردار است.

واژگان کلیدی: مکان‌یابی، موزه منطقه‌ای، استان گیلان، توریسم، میراث فرهنگی - هنری.

مقدمه

تاریخ و میراث بجا مانده از گذشتگان در قالب آثار هنری، بنا و عمارات، آثار علمی و ادبی و ... از جمله عواملی است که بعنوان سابقه و شناسنامه خود و سرزمین مان همگان بدان احترام می‌گذاریم و ارزش معنوی فراتر از ارزش‌های مادی برای آنها قائل هستیم. شناخت سابقه و تاریخ تمدن و حفظ و نگهداری آثار باقی مانده از گذشتگان همواره از دغدغه‌های ملت‌های گوناگون برای اثبات گذشته درخشان خود بوده است (دخت نفیسی، ۱۳۸۵: ۲۳). البته حفظ و نگهداری از میراث فرهنگی یک ملت تنها محدود به حفاظت و نگهداری از آثار بجا مانده از چندین هزار سال پیش یا دهها سال گذشته نیست بلکه بسیاری از آثار معاصر نیز در زمره آثار و میراث فرهنگی، شایستگی حفظ و نگهداری را داشته و دارند. بنابراین آنچه که قادر است هویت و افتخار ملتی را در خود متبلور نماید تحت عنوان میراث فرهنگی شناخته می‌شود و شایستگی حفاظت و نگهداری را خواهد داشت (Tara Brabazon, 2006: 202). حفظ و نگهداری و نمایش و عرضه میراث فرهنگی، امکانی است که امروزه در موزه‌ها فراهم گردیده است. موزه به عنوان یک واقعیت جغرافیایی با عملکردی فراتر از محدوده فیزیکی و شامل انواع رویدادها و مذاکرات و فن آوری‌ها در قالب اشیا در طول زمان می‌باشد که سبب ایجاد مجموعه‌ای از ارتباط بین مردم و اشیا شده است (Dylan & Blonde, 1966). در این بین وجود روندی از تحول در نظام اجتماعی و ضرورت‌های اقتصادی در سطح ملی، محلی و جهانی و پاسخگویی به مسائل زیست محیطی و مسائل جمعیتی و اصول پایداری و حقوق مردم بومی سبب ضرورت ایجاد موزه و جذب بودجه و حمایت بیشتر در جوامع منطقه‌ای شده است (Kelly, 2006: 10). از طرفی ایجاد موزه در سطح منطقه با توجه به نظریه سلسله مراتب فرهنگی تلاشی است برای ایجاد راه حل‌های مختلف فرهنگی به مشکلات مشترک جوامع از طریق نمایش جنبه‌های مادی برجسته تاریخ بشر می‌باشد. چنین موزه‌هایی با فراهم آوردن امکانات و تجهیزات لازم به مرکز پژوهش و بررسی و نمایش جنبه‌های گوناگون زندگی و طرح‌های صنعتی و اجتماعی آینده در منطقه تبدیل خواهد شد (طیب جم، ۱۳۷۳: ۵۸).

اهمیت موزه‌ها در شهرها امروزه به حدی اعتلا یافته است که در بین عناصر اصلی شهر، موزه‌ها با معماری برجسته و متفاوت از ابنیه شهری یکی از بناهای شاخص شهری شناخته می‌شوند. در این بین نحوه جایگزینی موزه در شهر و منطقه و ارتباط آن با سایر کاربری‌ها و عناصر منطقه‌ای با توجه به عملکرد ویژه آن از جمله مسائل مهم در طراحی و اجرای پروژه‌های احداث موزه‌ها می‌باشد (ارفع، ۱۳۸۵: ۴۱). بنابراین از جمله ضرورت‌های دیگر مناسب برای مکان‌یابی و احداث موزه‌ها در هر منطقه‌ای آن است که انسان پیوند خود را با منطقه، سپس پیوند منطقه را با دیگر بخشهای کشور و در نهایت با جهان دریابد و بدان ارج گذارد زیرا موزه در هر منطقه‌ای نمایانگر منطقه از دیدگاه یک واحد انسانی و فرهنگی و نخستین پایگاه شناخت مسائل فرهنگی و تاریخی است که موجب برقراری تفاهم بیشتر میان مناطق می‌گردد و به دنبال آن سبب ایجاد حرمت ملی در ورای ویژگیهای محلی و گشودن دریچه‌ای به سوی دنیای خارج است.

کشور ما ایران به لحاظ سابقه تمدن و تاریخ شکوهمند خود در بین کشورهای جهان از جمله کشورهای دارای تمدن تاریخی است که بسیاری از آثار مکشوف در سالهای گذشته و اخیر در مناطق گوناگون ایران گواهی بر این مدعاست و همچنین اعتلای فرهنگی و هنری ایرانیان در طول تاریخ آنها را به جایی رسانده است که از لحاظ آثار معاصر

هنری و فرهنگی در جایگاههای برتر جهانی قرار می‌گیرند (زنده دل، ۱۳۸۲: ۱۰). میراث فرهنگی کشورمان محدود به منطقه و استان خاصی نیست و در جای جای کشور آثار و کشفیاتی مبنی بر سابقه تاریخی و فرهنگی استانهای مختلف وجود دارد. از جمله مناطق با سابقه تمدن بالا و فرهنگ غنی و طبیعت سرشار در ایران استان گیلان می‌باشد. این استان بعنوان مهد تمدن طبری شناخته می‌شود که طی کشفیات صورت گرفته در سالهای گذشته آثار بسیاری از مجموعه‌های تاریخی و باستانی استان بدست آمده که بعنوان گنجینه‌های تاریخی و فرهنگی کشور شناخته می‌شوند. بعلاوه وجود فرهنگهای گوناگون در سطح استان که هر کدام آثار فرهنگی با ارزش را در اختیار قرار داده، مجموعه ای از میراث فرهنگی را در قالب آثار باستانی و تاریخی، صنایع دستی، محصولات فرهنگی و گنجینه‌های طبیعی را در منطقه شکل می‌دهد که جهت حفاظت و انتقال به نسلهای آینده بعنوان میراث شکل گرفته در طول قرنهای متمادی بایستی مورد توجه و ساماندهی قرار گیرند.

اهمیت احداث موزه با مکانیابی مناسب آن در چنین منطقه ای ارتباط پیدا می‌کند تا با اختصاص فضایی مناسب جهت احداث موزه در استان گیلان در قالب مطالعاتی نسبت به شرایط فیزیکی و کالبدی موزه هم از نظر کمی و هم از جنبه کیفی معیارهایی استخراج و در مکانیابی آن لحاظ گردد. بنابراین در این مقاله سعی شده است که وجود آثار تاریخی، فرهنگی و نحوه دسترسی و راههای منطقه در جهت تعامل بیشتر نواحی در سطح منطقه در مکانیابی موزه لحاظ گردد. تا بدین طریق بتوان به هدف خاص ایجاد موزه که همان تاثیر گذاری بیشتر بر روی بازدیدکنندگان محلی و ملی به لحاظ کسب هویت فرهنگی و ملی می‌باشد، دست یابد که در عین بالا بردن سطح فرهنگ و سواد اجتماعی، در ایجاد اشتغال در منطقه با محوریت موزه، تور و تورگردانی سبب جذب سرمایه گذاری‌ها در واحدهای اقامتی و پذیرایی منطقه با هدف گسترش صنعت گردشگری مورد توجه قرار گیرد.

با توجه به مسائل فوق این مقاله در پی آن است که به سوالات زیر پاسخ دهد:

- آیا در پروژه‌های احداث و تاسیس مجموعه موزه‌ها مطالعات مکان‌یابی اهمیت بسزایی دارد؟

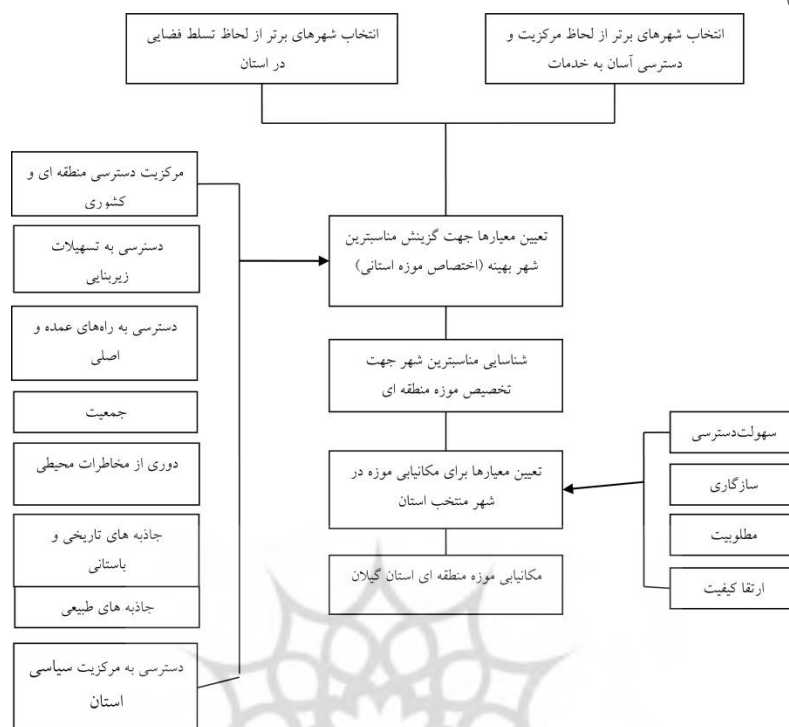
- آیا می‌توان روشها و مدل‌های برنامه ریزی کاربری اراضی شهری را نسبت به مکان‌یابی موزه تعمیم داد؟

- بهترین مکان برای احداث موزه در استان گیلان کدام است؟

روش تحقیق

این تحقیق به روش اکتشافی- تحلیلی و تطبیقی تهیه شده است. در مطالعه وضع موجود منطقه روش اکتشافی و تحلیلی مورد استفاده قرار گرفته است و در بخش مطالعه نوع و نحوه مکانیابی موزه در سطح منطقه و مقایسه آن با معیارها و استانداردهای بهینه کاربری فرهنگی در سطح شهر از روش معیاری و تطبیقی استفاده شده است. بدین ترتیب که معیارها براساس مصاحبه و نظر خواهی از کارشناسان موزه و میراث فرهنگی و صاحب نظران در امر مکان‌یابی انتخاب و برهمین مبنا نیز ارزش گذاری‌ها صورت گرفته است. پس از انتخاب و ارزش گذاری معیارها، ابتدا وضع موجود منطقه ارزیابی و سپس براساس ضوابط موجود مکان مورد نظر در روی نقشه مشخص شده است. بدین منظور ابتدا اطلاعات مورد نیاز این پژوهش به صورت کتابخانه ای و میدانی گردآوری شده و بصورت پایگاه داده ای در رایانه ذخیره و سپس با استفاده از این پایگاه داده ای، یافته‌ها تحلیل و فرضیات مورد آزمون و پس از طی این مراحل و ترکیب لایه‌ها، مناسب ترین مکان برای تخصیص موزه در منطقه تعیین شده است. اگر بخواهیم مراحل

روش تحقیق انجام تخصیص بهینه موزه منطقه ای را در استان گیلان به صورت تفضیلی تر ارائه دهیم، باید به نمودار زیر توجه کنیم:

نمودار ۱: الگوی مفهومی روش تحقیق

ادبیات تحقیق

موزه به ساده ترین شکل تعریف عبارت از بنایی است جهت گردآوری مجموعه‌هایی از اشیاء به منظور تحقیق، بررسی و بهره گیری. ممکن است این اشیاء منشا طبیعی داشته یا ساخته انسان باشند (دوگلاس، ۱۳۶۳: ۱). موزه در حال حاضر موسسه ای است که به گردآوری، مطالعه و محفوظ داشتن اشیاء نمایانگر طبیعت و بشر، می‌پردازد تا آنها را بخاطر آگاهی، آموزش و لذت پیش چشم همگان بگسترده. با توجه به تعاریف موزه، توجه به کارکرد و عملکرد موزه‌ها در قرن حاضر یکی از محوری ترین عواملی است که می‌تواند باعث تحول و توسعه فعالیت‌های موزه ای در ایران شود. بنابراین در این قسمت سعی شده است که به عملکردهای نوین و متفاوت جدا از تصور قدیم نسبت به موزه، توجه و بررسی شود که از جمله می‌توان به عملکرد آموزشی موزه با وظیفه ای کاملاً روشن در امر ترویج، تدریس و تعبیر مفاهیم نهفته در آثار موزه ای و ارائه ارزشهای آن به تمامی گروه‌های مردم و همچنین در مقیاس بزرگتر به عملکرد اقتصادی موزه با جذب توریسم به عنوان عامل تبلیغ تجاری و اقتصادی و افزایش درآمدهای ملی و در عین حال نمایانگر ارزشهای هنری از میان رفته با شرایط استاندارد جهت نمایش آثار فوق و نگهداری از آنها، دارای عملکردهای فنی و هنری نیز می‌باشد. موزه‌ها با ارائه اکولوژیکی با انواع مختلف گونه‌های گیاهی و جانوری، حس واکنش فرد را نسبت به محیط زیست خویش و رهائی او از نگرانیها و جلوگیری از تناقض محیطی را به انجام می‌رساند. این عملکرد زیست محیطی موزه همراه با عملکرد فرهنگی و هویتی و اجتماعی موزه در راستای بازسازی میراثهای فرهنگی گذشته و تبلور رسوم و سنتها از دورانهای دور تا عصر حاضر به منزله حافظه

تاریخی و تقویت هویت قومی و ملی همراه با ایجاد حس خودباوری به نسل امروز و آینده و ایجاد مسولیت پذیری در جهت انتقاد و تفسیر جامعه، به تبیین نسبت و توانایی خود در اجتماع می‌پردازد. در نهایت عملکرد تفریحی موزه برای بروز لذت ناشی از زیبایی، شادی و شمع ذهنی - فضایی برای پرورش تصورات دست نیافتنی گریز از روزمرگی، سرگرمی ذهنی را فراهم می‌کند. بنابراین امروزه با توجه به تنوع کارکردی و ایجاد عملکردهای نوین اشاره شده، موزه‌ها ساختار و تیپولوژی و معماری جدیدی با توجه به محل احداثشان جدا از معماری گذشته و محدود خود به کاخ‌ها و هتل‌ها باغ‌ها ... پیدا کرده اند (Merlin & choay, 2005: 570). در ادامه در یک دسته بندی می‌توان موزه‌ها را با توجه به ماهیت و عملکرد، در سه گروه زیر قرار داد:

الف) موزه‌های هنری

موزه‌های هنری موزه‌هایی هستند که مجموعاً آنها صرفاً به دلیل ارزش زیبایی‌شان جمع آوری و در معرض نمایش قرار گرفته است.

ب) موزه‌های باستان‌شناسی و تاریخی

تمامی موزه‌هایی که مجموعه آنها با دید تاریخی تنظیم و گردآوری شده و در یک دورنمای تاریخی در معرض نمایش قرار گرفته است، موزه تاریخی به شمار می‌آید.

ج) موزه علمی

موزه‌های علمی در برگیرنده کلیه دست یافته‌های انسان در پهنه علوم و فنون است. این موزه‌ها فعالترین و دارای بیشترین بازدیدکننده در جهان صنعتی می‌باشد و میدان عمل فعالیت این موزه‌ها گسترده است (دخت نفیسی، ۱۳۸۵: ۵۸).

اما موزه منطقه‌ای که موضوع مورد پژوهش ما می‌باشد به عنوان موزه‌های عمومی در نظر گرفته شده است که در واقع محل نگهداری و نمایش آثار مختلفی چون آثار بدست آمده از کاوشهای منطقه، پاره‌ای آلات و ادوات کشاورزی یا مردم‌شناسی، لباسهای سنتی و هنرهای دستی منطقه است که بدون هیچ گونه ارتباط معقول میان آنها در داخل ویتترینهایی قرار داده شده اند. چنانچه منطقه‌ای را که موزه در بر می‌گیرد منطقه‌ای باستانی باشد، آثار یافت شده در طی کاوشهای باستان‌شناختی بخش مهمی از موزه‌ها را تشکیل می‌دهد و مجموعه‌های مردم‌شناسی، مردم‌نگاری و هنرهای سنتی از پی آن می‌آیند. چنانچه منطقه از نظر علوم طبیعی چون گیاهشناسی و کانی‌شناسی غنی باشد هسته مرکزی موزه بر مبنای این علوم قرار می‌گیرد و سپس مجموعه‌های دیگر با ماهیت هنری و تاریخی به آن اضافه می‌شود. به هر تقدیر موزه‌های منطقه‌ای از توان بالقوه برای تبدیل شدن به یک خط ارتباطی بین موزه‌های ملی و مرکزی برخوردارند. لذا مکان‌یابی موزه منطقه‌ای با کارکرد خاص خود به عنوان جزئی از یک سیستم با انواعی از مدل‌های مکان‌یابی همچون جمعیت به عنوان شاخص مرکزیت، روش کارکردی، مدل جاذبه، مدل دسترسی، مدل sowl و مدل الوت (Allot) و مدل سامانه اطلاعات جغرافیای امکان‌پذیر می‌باشد. در تحقیق مورد نظر مدل مکان‌یابی موزه منطقه‌ای براساس فهرست معیارها امکان‌پذیر می‌باشد.

روش مکان‌یابی براساس بررسی فهرست معیارها مبتنی بر وزن دهی (ضریب) به فهرستی از معیارهاست که در مکان‌یابی پروژه مورد نظر اهمیت خواهد داشت. این معیارها که تحت عنوان معیارهای کلی مطرح می‌گردند شامل

کسب موقعیت مطلوب در هر مکان براساس ضریبی است که به آن معیار داده خواهد شد. بنابراین وزن دهی به معیارها در دو مرحله صورت خواهد گرفت. در ابتدا ضریبی برای معیار کلی به این گونه در نظر گرفته می‌شود که معیارها به ترتیب اهمیت رتبه یا ضریب بالاتری کسب می‌کنند. به عبارتی برای معیارهای دارای اهمیت بیشتر و تاثیر عمده در مکانیابی ضریب ۴ به ترتیب برای معیارهای کم اهمیت تر ضریب پایین تر از ۴ در نظر گرفته می‌شود تا اینکه برای معیارهای کم اهمیت در مکانیابی ضریبی برابر یک در نظر گرفته می‌گردد. در مرحله سوم، معیارهای جزئی مورد سنجش قرار گرفته و براساس مطلوبیت مکانی مجموع معیارهای جزئی عددی بین صد درصد تا صفر درصد را کسب می‌نمایند. بگونه ای که هر چه مطلوبیت مکانی مجموع معیارهای جزئی بیشتر باشد به سمت عدد صد و هر چه کمتر باشد به سوی صفر خواهد کرد. بطور کلی در یک دسته بندی ارزشها می‌توان گفت که برای ارزش بالا و عالی بین ۷۵ تا ۱۰۰ درصد، برای ارزش خوب عددی بین ۵۰ تا ۷۴ درصد، برای ارزش متوسط عددی بین ۲۵ تا ۴۹ درصد و ارزش ضعیف بین ۰ تا ۲۴ درصد را کسب می‌کند که عدد مورد نظر می‌تواند هر عددی بین دامنه گروه خود باشد. بطور مثال ارزش عالی می‌تواند هر عددی بین ۷۵ تا ۱۰۰ در نظر گرفته شود و این طبقه بندی بین ارزشها تنها به منظور دستیابی به قالب و نظام هماهنگ ارزش گذاری و امتیاز دهی بین معیارها گوناگون و متفاوت طراحی گردیده است. در نهایت ارزش و امتیاز بین ۰ تا ۱۰۰ درصد اختصاص یافته به هر معیار کلی که در نتیجه بررسی و مطالعه در معیارهای جزئی است در ضریب کلی معیار ضرب گردید و اعداد حاصله از تمامی معیارهای کلی جمع می‌گردد. مجموع اعداد کسب شده از معیارهای کلی با تقسیم بر مجموع ضرایب در نظر گرفته شد. برای تمام معیارهای کلی عددی بین ۰ تا ۱۰۰ را بدست خواهد داد که هر چه عدد بدست آمده برای مکانی بالاتر باشد می‌توان نتیجه گرفت که مکان مورد نظر از مطلوبیت بیشتری برای تخصیص بعنوان مکان پروژه برخوردار خواهد بود.

برنامه مکانیابی تخصیص زمین جهت ایجاد موزه منطقه ای در استان مورد نظر بعنوان منطقه سعی شده است که ملاحظات سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و جغرافیایی لحاظ گردد تا بدین طریق فضای ایجاد شود که تمامی کنش عوامل یاد شده در محدوده ای خاص ترکیب شوند. زیرا که موزه منطقه ای بنابر تعریف کمیته ایکوم موزه ای است که فعالیت فرهنگی آن در منطقه ای بسیار وسیع است که یک واحد طبیعی، فرهنگی و اقتصادی یا اجتماعی را تشکیل می‌دهد (دوگلاس، ۱۳۶۳: ۶۳). موزه منطقه ای مانند موزه‌های عمومی - ملی چند مجموعه ای است در مقیاس کوچک. از آنجا که موزه‌های منطقه ای نمایانگر منطقه از دیدگاه یک واحد انسانی و فرهنگی است و از توان بالقوه برای تبدیل شدن در یک خط ارتباطی بین موزه‌های ملی و مرکزی را دارد. بنابراین مکانیابی مناسب موزه در استان مورد نظر روش مکانیابی براساس فهرست معیارهای مناسب و همچنین تعریف کاربری و جایگاه آن در برنامه ریزی کاربری اراضی شهری و منطقه ای می‌باشد (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵: ۵۱).

۱) یافته‌های تحقیق

استان گیلان از جمله مناطق با سابقه تمدن بالا و فرهنگ غنی و طبیعت سرشار در ایران است که می‌تواند فرصت مناسبی را بعنوان یکی از مناطق مهم جذب گردشگر در سطح ملی و فراملی ایجاد کند تا بدین طریق ضمن تقویت توانهای بالفعل و فعلیت بخشیدن به توانهای بالقوه استان سبب معرفی و عرضه شکوه فرهنگی و تاریخی و طبیعتی

آن از طریق جذب گردشگر و تقویت صنعت توریسم و سبب تحرک اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی استان می‌باشد. استان گیلان با جاذبه‌های طبیعی فراوان همچون دریا و سواحل زیبایش و تالاب‌های مهمی مانند تالاب انزلی و چشمه‌های معدنی و روستاهای تاریخی، معماری خاص آن مناطق و با وجود گونه‌های نادری از گیاهان و درختان جنگلی و حیات وحش در کنار قدمت طولانی این استان به لحاظ جاذبه‌های تاریخی و باستانی هم نیز دارای پتانسیلهای قابل توجهی است.

بدین طریق استان گیلان با مساحتی حدود ۱۴ هزار کیلومتر مربع با طبیعتی بهشت گونه مجموعاً ۳۳۰ هزار جاذبه گردشگری را دارا می‌باشد که از میان آنها ۱۳۰ جاذبه (۳۹/۴ درصد) در زمره جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی و ۲۱ جاذبه انسان ساخت (۶/۴ درصد) و بقیه جاذبه‌های طبیعی است (سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۸۷). با توجه به اینکه موزه یکی از زیرساخت‌های گردشگری و لازمه توسعه آن بحساب می‌آید لازم به نظر می‌رسد که برای نیل به سیاست‌های توسعه گردشگری و افزایش درآمدهای ناشی از توریسم در مقایسه ملی و منطقه‌ای نسبت به احداث و توسعه موزه و مجموعه‌های آن در سطح گوناگون همت گماشت تا بدین طریق ضمن حفظ و حراست آثار باستانی و هنری قدیم منطقه بوسیله نمایش آنها در موزه‌ها، سبب حفظ اصالتها و هویت‌های منطقه در جهت نیل به توسعه پایدار نیز باشد.

نقشه شماره ۱- تقسیمات سیاسی استان

منبع: سازمان نقشه برداری، ۱۳۸۶

۱-۱) تحلیل شبکه شهری استان گیلان و انتخاب شهر مناسب جهت احداث موزه منطقه‌ای

استان گیلان با مساحت ۱۴۷۱۱ کیلومتر مربع در میان رشته کوه‌های البرز و تالش در شمال ایران قرار گرفته است. این استان به واحد جغرافیایی جنوب دریای مازندران تعلق دارد. استان گیلان تا پایان سال ۱۳۸۴ دارای ۴۹ شهر، ۴۳ بخش، ۱۰۹ دهستان و ۲۸۸۸ آبادی می‌باشد. مرکز این استان شهر رشت با مساحت ۱۲۵۱ کیلومتر مربع است. استان گیلان براساس نتایج اولیه سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ دارای ۴۹ نقطه شهری است. بیشتر شهرهای استان گیلان دارای جمعیت زیر ده هزار نفر می‌باشند به نحوی که ۲۷ شهر از ۴۹ نقطه شهری استان در این گروه از شهرها قرار می‌گیرند. ۱۲ شهر از شهرهای استان گیلان نیز دارای دامنه جمعیتی بین ۱۰ تا ۲۰ هزار نفر می‌باشند، شش شهر بین ۲۰ تا ۵۰ هزار نفر جمعیت دارند. تنها دو شهر لاهیجان و لنگرود دارای جمعیت بین ۵۰ تا ۱۰۰ هزار نفر می‌باشد و دو شهر رشت و بندرانزلی دارای جمعیت بیشتر از ۱۰۰ هزار نفر می‌باشند (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵).

در استان گیلان نظام فضایی توزیع جمعیت به گونه ای است که برتری شهر رشت بعنوان مرکز استان کاملاً مشهود و محسوس است (هادی نژاد، ۱۳۸۲: ۱۳)، به گونه ای که تفاوت جمعیت اولین شهر استان (رشت) با دومین شهر استان (بندر انزلی) به بیش از پنج برابر می‌رسد. از آنجایی که تحقیق مورد نظر ما دارای کارکرد منطقه ای و فرامنطقه ای است لازم است شهر مورد نظر کارکرد فرا ناحیه ای و منطقه ای داشته باشد. با توجه به اینکه جمعیت که یکی از عوامل مهم و نشانگر تسلط تعاملات فضایی و تعاملات اجتماعی - اقتصادی بین سکونتگاه است پس در مرحله اولیه چهار شهر پر جمعیت استان انتخاب می‌گردد که عبارت خواهد بود از شهرهای رشت، بندرانزلی، لنگرود و لاهیجان. در بین شهرهای فوق الذکر دو شهر لنگرود و لاهیجان در شرق استان واقع شده اند و دو شهر رشت و بندرانزلی تقریباً موقعیت مرکزی و دسترسی بیشتری به خدماتی همچون اقامتی و گردشگری دارد. علاوه بر این به دلیل شکل هندسی استان که دارای کشیدگی هندسی است در نتیجه شهرهای رشت و بندرانزلی از امتیاز مرکزیت بیشتری در سطح استان برخوردار می‌باشند (سماک، ۱۳۷۲: ۱۲). علاوه بر این همچنانکه در نمودار شماره یک اشاره شده است شهرهای منطقه مورد مطالعه به لحاظ مرکزی و دسترسی به خدمات نیز بررسی شده است که این معیار نیز بر انتخاب پنج شهر اول و در مرحله بعدی دو شهر رشت و بندرانزلی صحنه می‌گذارد بطوریکه هر دو شهر واجد کارکرد منطقه ای و دارای حوزه نفوذ نسبتاً مستقل و همچنین دسترسی بیشتری به خدماتی همچون اقامتی و گردشگری خواهند بود. لذا از چهار شهر برتر استان تنها دو شهر واجد کارکرد منطقه ای بوده و ت تجزیه و تحلیل‌های مربوط به انتخاب شهر، بر روی دو شهر رشت و بندرانزلی متمرکز می‌باشد.

جدول ۱- تعداد مراکز تاریخی و آثار باستانی و فرهنگی شهرستان‌های استان گیلان

شهرستان	آثار تاریخی	سینما	زیارتگاه	تالار اجتماعات	آموزش فرهنگی	استخر	خدمات گردشگری	واحدهای اقامتی
آستارا	۵	-	۱	۱	۲	-	۲	۱۴
آستانه اشرفیه	۲	-	۵۲	-	۴	-	۲	۳
املش	۳	-	۴۲	-	-	-	-	-
رشت	۳۴	۷	۱۳۴	۲	۳۹	۴	۱۵	۲۰
رضوانشهر	۴۱	-	۱۴	-	-	-	-	۱
رودبار	۶۱	۱	۶۰	-	۱	۱	۱	۷
رودسر	۱۵	-	۷۳	-	۳	-	۳	۳
سیاهکل	۷	۱	۵۷	-	-	-	-	۱
شفق	۱	-	-	-	-	-	-	-
فومن	۲	۱	۲۴	-	۲	-	۱	۶
لاهیجان	۲۱	۲	۸۹	۱	۷	-	۴	۷
لنگرود	۱۴	۲	۸۴	-	۴	-	۳	۳
بندر انزلی	۲۴	۳	۷	۱	۱۰	۱	۱	۱۲
تالش	۱۸	۱	۲۶	-	۳	-	-	۴
ماسال	۳۶	۱	۱۵	-	۱	-	-	-
صومعه سرا	۸	-	۳۲	-	۲	-	۱	۱

منبع: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، یافته‌های طرح آمارگیری جامع فرهنگی کشور، ۱۳۸۲.

۱-۲) تحلیل انتخاب و مکان‌گزینی شهر بهینه

جهت تعیین بهترین شهر برای احداث موزه منطقه ای در سطح استان گیلان با توجه به موضوع مورد مطالعه مجموعه ای از معیارها مورد توجه قرار می‌گیرد و از روش ماتریس فهرست معیارها جهت سنجش مطلوبیت مکانی

استفاده می‌گردد. در این روش سعی می‌گردد تا با شناسایی اهمیت فاکتور در موضوع خاص وزن و ارزش عددی خاصی به فاکتور داده شود که ضریب آن نامیده می‌شود. بنابراین این معیارها که تحت عنوان معیارهای کلی می‌باشد شامل کسب موقعیت در هر مکان براساس ضریبی است که به آن معیار داده خواهد شد. با وجود سلیقه ای بودن ضرایب در نظر گرفته شده در معیارها از طرف صاحب‌نظران، این روش دارای توان بالایی در مکانیابی در تطابق با شرایط خاص هر محدوده بطور گسترده مورد استفاده برنامه ریزان جهت شناخت مکان مطلوب پروژه قرار می‌گیرد. با این حال معیارهای جز در قالب هر یک از معیارها کلی استفاده می‌شود تا امکان سنجش مطلوب معیارها فراهم گردد.

جدول ۲- معیارها و ضریب معیارهای مکانیابی موزه منطقه ای ۲

معیارهای کلی	ضریب کلی	معیارهای خرد
مرکزیت دسترسی منطقه ای	۴	مرکزیت هندسی، مرکزیت راهها، مرکزیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی
دسترسی به تسهیلات زیر بنایی	۲	هتل، مسافرخانه، مراکز توریستی، تفریحی، مراکز فرهنگی
دسترسی به راههای عمده و اصلی	۴	فرودگاه، پایانه حمل و نقل بین شهری، راه آهن، ارتباطات بین المللی، دسترسی به راههای اصلی کشوری و منطقه ای
جمعیت	۲	بزرگی جمعیت
دوری از مخاطرات طبیعی	۳	مسیل و سیلاب و طوفان، زلزله و لغزش
جاذبه تاریخی و باستانی	۴	تپه‌های باستانی، موزه، آثار تاریخی و باستانی مکشوف
جاذبه طبیعی	۳	سواحل رسوبی، مناظر طبیعی
نزدیکی به مرکزیت سیاسی استان	۱	مرکزیت استانی

منبع: کارشناسان موزه داری، میراث فرهنگی و برنامه ریزی شهری، ۱۳۸۶.^۳

پس از بدست آوردن ضریب کلی هر یک از معیارها، معیارهای خردتری برای سنجش مطلوبیت و اندازه گیری آن در نظر گرفته شوند. با در نظر داشتن معیارهای خرد و میزان مطلوبیت مکان مورد نظر در هر معیار کلی مقدار مطلوبیتی در چهار گروه (عالی، خوب، متوسط، ضعیف) از حداکثر میزان مطلوبیت ممکن (صد در صد) برای معیارها در نظر گرفته می‌شوند و ضریب کلی معیار در آن اعمال می‌گردد. نهایتاً برای هر یک از معیارهای کلی ارقام بدست می‌آید که مجموع این ارقام تقسیم بر مجموع ضریب معیارها (۲۳) میزان مطلوبیت شهر مورد نظر را جهت تخصیص موزه منطقه ای استان نشان خواهد داد.

۱-۲-۱) مرکزیت دسترسی منطقه ای و کشوری

استان گیلان از لحاظ شکل هندسی بصورت کشیده در غرب دریاچه واقع شده است. به لحاظ مرکزیت هندسی تقریباً هر دو شهر رشت و بندر انزلی در مرکز هندسی استان واقع شده اند. ولی از لحاظ دسترسی به راههای اصلی، شهر رشت به دلیل ارتباط مستقیم با تهران به عنوان پایتخت موقعیت برتری دارد و همچنین رشت در مسیر راه اصلی شرقی- غربی استان که مسیر ارتباطی استانهای گلستان و مازندران با اردبیل می‌باشد، قرار گرفته است (عظیمی دونه‌خسری، ۱۳۸۱: ۱۵). هر چند که بندر انزلی نیز نسبتاً به این موقعیت نزدیک است ولی نتوانسته است به

^۲. به دلیل دو بعدی بودن موضوع تحقیق، ضریب معیارها براساس جمع آوری و نتیجه گیری از نظرات کارشناسان موزه و برنامه ریزی شهری و منطقه ای تعیین و به نزدیک ترین عدد صحیح گرد گردیده است و بعنوان ضریب کلی معیارهای متفاوت در محاسبات لحاظ گردیده است.

^۳. به ترتیب مطلوبیت از بالای ۱۰۰ امتیاز ممکن: عالی. (+۷۵) خوب. (۷۵-۵۰) متوسط. (۵۰-۲۵) ضعیف. (-۲۵)

موقعیت شهر رشت دست یابد. تنها امتیاز برجسته شهر بندر انزلی نسبت به شهر رشت در مورد دسترسی و ارتباطات، وجود بندری فعال در این شهر می‌باشد. نهایتاً مرکزیت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی دو شهر نسبت به هم سنجیده می‌شود. در یک مقایسه تطبیقی، شهر رشت برتری آشکاری در این زمینه نسبت به شهر بندرانزلی خواهد داشت که این برتری می‌تواند نتیجه مرکزیت سیاسی شهر رشت در استان گیلان باشد.

با جمع بندی و نتیجه گیری از مطالب ذکر شده، مطلوبیت در نظر گرفته شده برای شهر رشت ۹۰ درصد و برای شهر بندرانزلی امتیاز ۷۵ درصد در نظر گرفته شده است.

۱-۲-۲) دسترسی به تسهیلات زیربنایی

تسهیلات زیربنایی بخش فرهنگی و توریستی در نظر گرفته شده جهت توان سنجی شهرهای مورد نظر در این مطالعه با توجه به موضوع پروژه عبارتند از: سالن‌ها تئاتر و موسیقی، سینما، تالار اجتماعات، موسسات فرهنگی و تبلیغاتی، استخر و زمین‌های ورزشی، خدمات گردشگری و واحدهای اقامتی. تعداد این مراکز در دو شهر رشت و بندر انزلی در جدول شماره ۳ آمده است.

جدول ۳- تعداد مراکز فرهنگی و تسهیلات زیربنایی بخش گردشگری در شهرهای رشت و بندرانزلی

جمع	واحدهای اقامتی	خدمات گردشگری	زمینهای ورزشی	استخر	مراکز فرهنگی	تالار اجتماعات	سینما	سالنهای تئاتر و موسیقی	
۹۰	۲۰	۱۵	۲	۴	۳۹	۲	۷	۱	رشت
۲۹	۱۲	۱	۱	۱	۱۰	۱	۳	-	بندانزلی

منبع: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، یافته‌های طرح آمارگیری جامع فرهنگی کشور، ۱۳۸۲.

با توجه به وضع موجود تسهیلات زیر بنایی مرتبط با خدمات توریستی، تفریحی و فرهنگی مشاهده می‌گردد که شهر رشت از برتری آشکاری نسبت به شهر بندرانزلی در زمینه تسهیلات زیر بنایی برخوردار است. بنابراین مطلوبیت معیار فوق برای شهر رشت خوب و برای شهر بندرانزلی ضعیف توصیف می‌گردد، امتیاز ۷۵ برای شهر رشت و امتیاز ۳۴ برای شهر بندرانزلی اختصاص داده شده است.

۱-۲-۳) دسترسی به راه‌های عمده و اصلی- ارتباطات

بخشی از این معیار به دلیل اهمیت آن در مفهوم مرکزیت در بررسیهای مربوط به مرکزیت دسترسی در معیار اول مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت با این حال در این بخش بصورت مجزا و جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرد. با این تفاوت که انواع ارتباطات زمینی، هوایی و دریایی و امکان ارتباطات آسان با خارج از کشور نیز مورد توجه قرار خواهند گرفت. شهرهای رشت و بندرانزلی هر دو از شهرهای بزرگ و مهم استان گیلان می‌باشند که دارای پایانه‌های حمل و نقل بین شهری مسافری است (سازمان مسکن و شهرسازی استان گیلان، ۱۳۷۳). با این حال به لحاظ دسترسی به فرودگاه شهر رشت از موقعیت برتری برخوردار است و همچنین امکان ارتباط بین المللی قوی تری به لحاظ نزدیکی به فرودگاههای بین المللی تهران و بنادر حاشیه دریا خزر برخوردار است و این امکان در شهر بندر انزلی به لحاظ وجود بندر در این شهر به وجود آمده است.

با توجه به این مسائل موقعیت شهر رشت خوب و موقعیت شهر بندرانزلی متوسط ارزیابی می‌گردد و با بررسی و تحلیل داده‌های مربوط به اطلاعات فوق نهایتاً میزان مطلوبیت شهر رشت برای این معیار ۷۵ و میزان مطلوبیت شهر بندر انزلی ۶۰ در نظر گرفته شده است.

۱-۲-۴) معیار جمعیت و بزرگی تعداد جمعیت

در نظام شهرنشینی و شبکه شهری استان گیلان تنها دو شهر رشت و بندرانزلی از جمعیت بالای صد هزار نفر برخوردار می‌باشند. شهر رشت با جمعیت ۵۵۱۱۶۱ نفر جمعیت و شهر بندرانزلی با ۱۰۹۶۸۷ نفر جمعیت دو شهر بزرگ استان محسوب می‌شوند (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). به همین لحاظ برای شهر رشت با مطلوبیت عالی امتیاز ۹۵ و برای شهر بندرانزلی با مطلوبیت ضعیف ارزش ۲۵ اختصاص می‌یابد.

۱-۲-۵) معیار مصونیت از مخاطرات طبیعی

مجموعه مخاطرات تهدید کننده استان گیلان عبارتند از زمین لرزه، لغزش، باد و طوفان، پیشروی آب دریا و سیل و سیلاب. سوانح طبیعی در استان گیلان در سالهای گذشته خسارات جانی و مالی متعددی را به بار آورده اند که سیل و زلزله عمده ترین این مخاطرات به شمار می‌رود. هر دو شهر رشت و بندر انزلی در معرض خطر سیل و سیلاب، باد و طوفان و زمین لرزه قرار دارند و امکان پیشروی آب دریا خطری است که شهر بندرانزلی را تهدید می‌نماید (خوش چهره، ۱۳۷۰: ۱۰۱). به این دلیل برای شهر رشت امتیاز ضعیف ۳۰ و برای شهر بندرانزلی نیز امتیاز ضعیف ۲۵ در نظر گرفته می‌شود.

۱-۲-۶) وجود جاذبه‌های باستانی و تاریخی

آثار و ابنیه بسیاری در سطح استان گیلان بجا مانده از تمدنها و حکومت‌های تاریخی و باستانی وجود دارد که گواهی بر تاریخچه طولانی و سابقه تاریخی استان است. ۳۴ اثر تاریخی و باستانی در شهرستان رشت وجود دارد و در مقابل ۲۴ اثر نیز در شهرستان بندرانزلی واقع شده اند. هر چند تعداد آثار موجود در هر دو شهر بسیار کم تر از حد انتظار می‌باشد با این حال دسترسی به شهرستانهای همجوار باعث خواهد گردید تا میزان مطلوبیت در هر دو شهر تا حدودی بیشتر گردد. با این تفاسیر مطلوبیت شهر رشت خوب و شهر بندر انزلی متوسط تعریف می‌گردد و امتیازات ۶۰ و ۴۰ به ترتیب برای شهرهای رشت و بندر انزلی در نظر گرفته می‌شود.

۱-۲-۷) جاذبه‌های طبیعی

این بخش می‌تواند شامل دو بخش ساحلی و جاذبه‌های غیر ساحلی گردد. جنگل، کوه، دشت و دریا چهار چشم انداز غالب استان گیلان می‌باشند. به دلیل قرارگیری شهر بندرانزلی در سواحل دریای خزر و مطلوبیت این شهر در دسترسی به جاذبه‌های طبیعی بیشتر از رشت می‌باشد. مطلوبیت شهر رشت ۶۵ و بندر انزلی ۷۵ می‌باشد.

۱-۲-۸) معیار نزدیکی به مرکزیت سیاسی استان

مرکز استان گیلان شهر رشت می‌باشد بدین لحاظ امتیاز ۱۰۰ برای شهر رشت در نظر گرفته می‌شود و بندر انزلی نیز که در نزدیکی رشت واقع شده است امتیاز ۸۰ را کسب می‌نماید.

جدول ۴- مقایسه ای مطلوبیت شهرهای رشت و بندر انزلی جهت برنامه ریزی برای احداث موزه منطقه ای استان گیلان

معیار	ضریب	رشت		بندر انزلی	
		مطلوبیت	مطلوبیت در ضریب معیار	مطلوبیت	مطلوبیت در ضریب معیار
مرکزیت دسترسی منطقه ای و کشوری	۴	۹۰	۳۶۰	۷۵	۳۰۰
دسترسی به تسهیلات زیربنایی	۲	۷۵	۱۵۰	۳۴	۶۸
دسترسی به راههای عمده و اصلی	۴	۷۵	۳۰۰	۶۰	۲۴۰
جمعیت	۲	۹۵	۱۹۰	۲۵	۵۰
دوری از مخاطرات محیطی	۳	۳۰	۹۰	۲۵	۷۵
جاذبه‌های تاریخی و باستانی	۴	۶۰	۲۴۰	۴۰	۱۶۰
جاذبه‌های طبیعی	۳	۶۵	۱۹۵	۷۵	۲۲۵
نزدیکی به مرکزیت استان	۱	۱۰۰	۱۰۰	۸۰	۸۰
جمع	۲۳	-	۱۶۲۵	-	۱۱۹۸
میانگین		۷۰/۶۵		۵۲/۰۸	

منبع: کارشناسان موزه داری، میراث فرهنگی و برنامه ریزی شهری و محاسبات نگارنده، ۱۳۸۶.

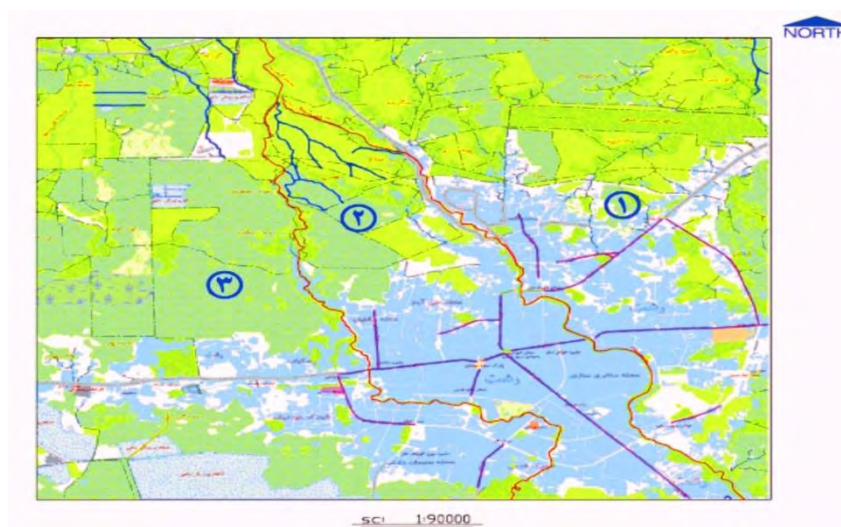
با مقایسه میانگین بدست آمده از جدول مقایسه ای فوق می‌توان چنین نتیجه گیری نمود که شهر رشت از موقعیت و مطلوبیت بیشتری جهت استقرار موزه منطقه ای در استان گیلان برخوردار است، هر چند که امتیاز کسب شده در دامنه مطلوبیت خوب قابل توصیف است اما آنچه نقطه ضعف شهر رشت به شمار می‌رود مخاطرات و تهدیدات طبیعی است. نقاط قوت شهر رشت نیز عبارتند از مرکزیت سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، بزرگی جمعیت و مرکزیت. بنابراین با تقویت زیرساختهای شهر رشت با توجه به معیارهای مقابله با آسیبهای مخاطرات محیطی می‌توان وضعیت آن را برای استقرار موزه استان به حد عالی نزدیک کرد.

۱-۳) تحلیل مکان بهینه در داخل شهر بهینه

پس از مطالعه و بررسیهای لازم جهت انتخاب مناسبترین شهر جهت ایجاد موزه در استان گیلان بعنوان یکی از موزه‌های منطقه ای شمال کشور، شهر رشت بعنوان شهر برتر برگزیده شد. در ادامه برای شناسای و مکانیابی مناسب ترین و کارآمدترین مکان از شهر رشت برای تخصیص مکان موزه، از روش تعریف کاربری و جایگاه آن در برنامه ریزی شهری و منطقه ای استفاده شده است. بدین منظور در ابتدا شهر رشت با توجه به دو رودخانه به سه منطقه تقسیم می‌شود. انتخاب دو رودخانه به عنوان یک عارضه طبیعی بعنوان مرز مناطق قادر است دسترسی بین طرفین خود را محدود نماید و چنین امکاناتی در چند نقطه محدود از مسیر رودخانه امکان پذیر خواهد بود. بنابراین با توجه به اینکه نحوه دسترسی و ارتباط با موزه از عوامل بسیار مهم در مکانیابی موزه به شمار می‌رود و شهر رشت به دلیل اهمیت وجود دو رودخانه مهم در داخل بافت آن به سه منطقه پیشنهادی قابل تقسیم بندی است:

- ۱- منطقه شرقی: این منطقه از کرانه‌های شرقی رودخانه زرچوب به سمت مرزهای شرقی شهر رشت تعریف گردیده است. بارزترین کاربری موجود در آن علاوه بر مسکونی بودن آن وجود فرودگاه بین المللی رشت می‌باشد.
- ۲- منطقه مرکزی: این منطقه حد فاصل دو رودخانه شهر رشت قرار گرفته که بافت قدیمی و سنتی شهر رشت با سابقه بسیار طولانی در این منطقه قرار گرفته است. تنها دو محدوده شمال و جنوبی این منطقه مربوط به توسعه‌های اخیر می‌باشند.

۳- منطقه غربی: محدوده غربی از سواحل غربی رودخانه غربی شهر رشت آغاز می‌شود و در غرب تا اراضی زراعی و مناطق صنعتی منتهی می‌شود.

نقشه شماره ۲- منطقه بندی شهر رشت جهت مکان‌یابی موزه منطقه ای

منبع: سازمان نقشه برداری، ۱۳۸۶

پس از تعیین سه منطقه جهت تعیین بهترین مکان برای هدف مورد نظر در فضای انتخاب، معیارهایی تعریف و مورد بررسی قرار می‌گیرند. انتخاب این معیارها رابطه تنگاتنگی با ویژگی‌های کاربری و فضایی دارد. بنابراین لازم است تا معیارهایی انتخاب گردد که پتانسیل‌ها و محدودیتهای موجود را به گونه ای در خود بگنجانند که بتوان اطمینان حاصل کرد که با رعایت این معیارها بهترین مطلوبیت فضایی را از کاربری در قالب محیط شهری بدست آوریم. معیارهای منتخب برای انتخاب و تخصیص بهینه موزه استان گیلان به قرار زیر می‌باشد.

۱-۳-۱) سهولت دسترسی

شبکه‌های ارتباطی یک شهر ارتباط تنگاتنگی با نوع کاربری‌ها دارد، زیرا نحوه توزیع فضایی کاربری‌هاست که موضوع دسترسی را بین آنها مطرح می‌سازد. چنین شرایطی در مورد کاربری خاص موزه نیز صدق می‌کند. بدلیل اهمیت سهولت دسترسی و ارتباط با موزه توسط بازدیدکنندگان بویژه در شهرهای مستقر در مناطق توریستی لزوم مکان‌یابی موزه در موقعیتی که دسترسی به آن توسط راههای گوناگون و اصلی فراهم گردد، از اهمیت ویژه ای برخوردار است (Paul Marty, 2006: 21). از جمله زیرساختهای موجود مربوط به شبکه حمل و نقل و دسترسی در شهر رشت می‌توان به ترمینال مسافری شهر و فرودگاه بین‌المللی شهر رشت اشاره کرد. ترمینال شهر رشت در جنوب شهر و فرودگاه و شمال شرقی شهر قرار گرفته است که توسط معابر اصلی و درجه یک با شهر در ارتباط می‌باشند. شبکه معابر شهر نیز به وسیله دو خیابان اصلی شمالی- جنوبی و شرقی- غربی شهر شکل گرفته است و سایر معابر شهر در ارتباط با این دو معبر چه به طور مستقیم و چه بصورت غیر مستقیم می‌باشند. وجود کمربندی رشت که از غرب شهر به سمت جنوب و سپس به شمال امتداد می‌یابد و برخی معابر هم جهت با آن، شبکه ارتباطی شهر رشت را بصورت تقریباً شعاعی بویژه در جنوب شهر و غرب آن درآورده است.

کیفیت دسترسی در غالب نقاط حاشیه ای شهر مناسب و قابل قبول می‌باشد در حالی که در داخل هسته مرکزی شهر رشت تنگی و باریکی معابر و تراکم بیش از حد باعث بروز برخی مشکلات مربوط دسترسی گردیده است (سماک، ۱۳۷۲: ۸۳). براساس مطالب فوق می‌توان چنین نتیجه گیری نمود که در منطقه شرقی و غربی شهر رشت از دسترسی مناسب برخوردار می‌باشند که شرق شهر به دلیل وجود فرودگاه و دسترسی آسانتر به ترمینال در جنوب شهر از موقعیت برتری نسبت به غرب برخوردار می‌باشد و نهایتاً مرکز شهر که بدلیل وجود تراکم بالای کاربری‌ها و معابر درجه دوم در مرتبه آخر اولویت بندی برتری سهولت دسترسی شهر رشت قرار خواهد گرفت.

۱-۳-۲) سازگاری‌ها یا کاربری‌های همجوار

رعایت سازگاری یکی از فاکتورهای بسیار مهم در مباحث مربوط به شهرسازی و برنامه ریزی شهری محسوب می‌شود چرا که در روش‌های نوین شهرسازی و برنامه ریزی شهری، شهر بعنوان یک سیستم شناخته می‌شود که حتی کوچکترین اجزاء آن در یک ارتباط عملی با سایر عناصر بویژه عناصر مجاور قرار دارند و لزوم تعامل بین آنها، توجه به امکانات و محدودیت‌های ایجاد شده توسط هر کاربری برای سایر کاربری‌ها را بسیار مهم می‌نماید.

جدول ۵- میزان سازگاری موزه با سایر کاربری‌های شهری

کاملاً سازگار	نسبتاً سازگار	بی تفاوت	نسبتاً سازگار	کاملاً سازگار
- سواره سریع - زمین باز - پارک ناحیه ای - مراکز آموزش عالی - اداری و فرهنگی	- آموزش - تجاری عمده - بهداشتی - نظامی - مسکونی با تراکم بسیار بالا	- دسترسی پیاده - مراکز آتش نشانی - مذهبی - ورزشی - مسکونی با تراکم متوسط	- تجاری خرید روزانه - درمانی - مسکونی کم تراکم - مجتمع‌های توریستی و تفریحی	- سواره سریع - زمین باز - پارک ناحیه ای - مراکز آموزش عالی - اداری و فرهنگی

منبع: پور محمدی، ۱۳۸۲

صنایع موجود در شهر رشت عمدتاً در شرق آن قرار گرفته اند و برخی صنایع نیز در جنوب شهر در داخل مناطق میانی پیشنهادی وجود دارند. عمده صنایع شهر رشت صنایع سبک و غالباً وابسته به بخش کشاورزی است. به همین دلیل و به دلیل فاصله فضایی از سایر کاربری‌ها امکان ایجاد مزاحمت برای آنها تقریباً به حداقل ممکن می‌رسد. همانگونه که اشاره شد تاسیسات مربوط به حمل و نقل که شامل ترمینال و فرودگاه می‌گردد که در جنوب و شمال شهر مکانیابی شده اند و نسبتاً از بافت اصلی جدا و منفک می‌باشند و توسط معابر درجه یک با شهر در ارتباط می‌باشند. در مکانیابی موزه بسیار مهم است که در عین ایجاد ارتباط آسان بین این تاسیسات و مکان موزه از همجواری و همسایگی آنها تا حد امکان ممانعت گردد.

تاسیسات و تجهیزات عمده شهری رشت نیز که در مکانیابی موزه بسیار مهم به نظر می‌رسند گورستان در شرق و میدان میوه و تره بار در شرق است که گورستان تا حدود زیادی در داخل بافت مناطق شرقی قرار گرفته است. عموماً کاربری‌های موجود در هر یک از مناطق را می‌توان بصورت زیر خلاصه نمود.

در منطقه شرقی وجود فرودگاه، گورستان و زمینهای زراعی و باغات در حاشیه شهر بعنوان کاربری‌های ناسازگار برخی ادارات و کاربری‌های تجاری و فضای سبز که در سطح منطقه پراکنده است بعنوان کاربری‌های سازگار می‌توان اشاره کرد. تراکم در این منطقه نیز متوسط و کمتر از متوسط می‌باشد که با کاربری موزه سازگاری دارد. در مرکز شهر مراکز تجاری عمده، پایانه حمل و نقل مسافر و تراکم بسیار بالا از جمله ناسازگاریهای موجود و پارکهای

بزرگ و ناحیه ای مقبره خواهر امام و دانا علی بعنوان کاربری‌های سازگار در کنار پراکندگی مراکز آموزشی در سطح منطقه و مراکز آموزشی عالی در جنوب آن قابل ذکر است و در منطقه غرب نیز به وجود میدان میوه و تره بار و صنایع شهر، زمینهای زارعی و استخرهای پرورش ماهی با ناسازگاری بالا با موزه و دریاچه مصنوعی عینک، زمین ورزشی و دانشگاه و مراکز آموزشی عالی بعنوان کاربری‌های سازگار موجود در منطقه می‌توان اشاره کرد قابل ذکر است که زمین خالی در منطقه شرقی و غربی قابل دسترستر از منطقه مرکزی شهر رشت است.

با توجه با این مطالب اولویت ایجاد موزه در سه منطقه پیشنهادی براساس معیار سازگاری به ترتیب زیر خواهد بود.

۱- شرق ۲- غرب ۳- مرکز

۱-۳-۳) مطلوبیت مکانی

مطلوبیت مکانی به این مفهوم است که مکان مورد نظر از لحاظ برخی ویژگیهای خاص که می‌تواند شامل محیط فیزیکی و محیط طبیعی گردد، در موقعیت مناسبی قرار گیرد. به نحوی که بتوان از این امکانات ایجاد شده توسط عوامل فوق بعنوان فرصت یا پتانسیل در عملکرد مناسبتر و کارآمدتر بهره گرفت. این عوامل می‌تواند در برگزیده مواردی چون مطلوبیت منظر و چشم انداز و بسیاری از موارد مختلف گردد که در جدول زیر به برخی از مهمترین این فاکتورها در مورد مکان موزه اشاره می‌شود.

جدول ۶- از جمله عوامل موثر در میزان مطلوبیت مکانها در جهت ایجاد موزه

فاکتور	میزان مطلوبیت
- دسترسی به اماکن تاریخی و باستانی - نزدیکی به جاذبه‌های طبیعی - دسترسی به تاسیسات زیربنایی شهر - نزدیکی به اماکن توریستی و تفریحی	کاملاً مطلوب
- نزدیکی به مراکز آموزش عالی - دسترسی مناسب	نسبتاً مطلوب
- شیب □ - تراکم و ازدحام جمعیتی بالا	نسبتاً نامطلوب
- تهدید توسط مخاطرات محیطی - آلودگی صوتی - آلودگی هوا - همجواری نامناسب	کاملاً نامطلوب

منبع: پور محمدی، ۱۳۸۲

از فاکتورهای مطلوب موجود در شهر رشت می‌توان به اماکن تاریخی و دسترسی به جاذبه‌های طبیعی در مناطق اطراف شهر تاسیسات توریستی و تفریحی مانند هتلها و مراکز توریستی، مراکز آموزش عالی و دسترسیهای موجود اشاره کرد که در بین مناطق توزیع شده اند و از جمله عوامل نامطلوب می‌توان به آلودگی صوتی و هوا و ازدحام در مرکز شهر و برخی کاربری‌های با مقیاس بزرگ و ناسازگار در سطح شهر اشاره کرد که مجموعاً براساس مطالعات تفصیلی در سطح مناطق براساس شاخص مطلوبیت مکانی اولویت بندی مکانیابی موزه استان گیلان در شهر رشت را می‌توان به شرح زیر پیشنهاد می‌شود:

۱- غرب ۲- مرکز ۳- شرق

۱-۳-۴) ارتقاء کیفیت فضا (همخوانی با فضا)

ایجاد هر فضای جدیدی در یک محیط بویژه در محیطهای شهری که دارای تنیدگی و پیچیدگی شدید روابط اقتصادی و اجتماعی است، می‌تواند تاثیرات بسیاری در محیط شهری داشته باشد. این خصیصه ایجاد کاربری جدید بویژه در مناطقی که از کمبود امکانات رنج می‌برند، بسیار مهم خواهد بود چرا که ایجاد فضایی جدید مانند موزه در مقیاس عملکردی منطقه ای، بطور قطع خواهد توانست بسیاری از خدمات و فرصتهای جدید را در محیط جذب

نماید (زنده دل، ۱۳۸۲: ۳۸) و حتی باعث تغییراتی در ارزش گذاری قیمت اراضی شهری گردد. بنابراین سعی خواهد شد تا ایجاد موزه استانی در شهر رشت نهایتاً علاوه بر تامین حداکثر کارایی خاص خود باعث شود تا با استفاده از پتانسیلهای ایجاد شده بتوان بر کیفیت محیط زیست شهری در مناطق محروم و دارای پتانسیل مناسب افزود. براین اساس با توجه به پتانسیلهای موجود و نیاز به ارتقاء کیفیت محیط شهری در مناطق محرومتر شهر رشت اولویت ایجاد موزه استان گیلان در مناطق شهر به قرار زیر پیشنهاد می‌شود:

۱- غرب ۲- شرق ۳- مرکز

نهایتاً پس از بررسی تمام فاکتورها و معیارهای انتخابی در مباحث فوق اولویتهای هر یک از مناطق در هر کدام از معیارها در جدول زیر وارد شده و در پایان با محاسبه مجموع اعداد قرار گرفته در مقابل هر منطقه، اعدادی برای هر یک از مناطق بدست خواهد آمد که با توجه به اینکه اولویتهای اول اعداد کمتری را در گزینش اولویت مناطق به خود اختصاص داده اند نهایتاً مناطقی که کمترین اعداد را بدست آورده باشند. بعنوان مکان یا منطقه مناسب جهت تخصیص موزه استان پیشنهاد می‌گردد.

جدول ۷- منطقه انتخاب شده به جهت ایجاد موزه در شهر رشت

منطقه	معیار	سهولت دسترس	سازگاری	مطلوبیت مکانی	ارتقاء کیفیت محیط	جمع	رتبه
شرق	۱	۱	۱	۳	۲	۷	۲
مرکزی	۳	۳	۳	۲	۳	۱۱	۳
غرب	۲	۲	۲	۱	۱	۶	۱

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به مطالب فوق به نظر می‌آید منطقه غربی شهر رشت به لحاظ ایجاد موزه منطقه ای در این شهر از مطلوبیت بیشتری نسبت به سایر مناطق شهر برخوردار است.

نتیجه گیری

با مصرف بی رویه انرژی و مخاطرات پیش روی ناشی از آن، که به نگرانی جهانی تبدیل شده است، روز به روز توجه به فناوری‌های بومی و سنتی اهمیت بیشتری می‌یابد. جهانی شدن با تغییر روندها در صنعتی شدن، خلق مراکز بزرگ تجاری شهری و شبکه ارتباطی گسترده به تغییر ماهیت جوامع و فرهنگ‌ها منجر می‌شود و عموماً آنها را به سوی یکدستی و یک شکلی هدایت می‌کند. اصولاً به رغم مزیت‌هایی که این روند به دنبال داشته است و دارد، تنوعات فرهنگی منطقه ای و محلی رو به تهدید رفته اند و در این میان دغدغه تضعیف ریشه‌های هویتی متنوع و به ویژه اختلافات فرهنگی متعلق به جمعیت‌های روستایی و شهری، همواره به عنوان چالش اصلی مباحثات بین المللی در سال‌های اخیر مطرح بوده است. مجموعه این تحولات، محور نگاهی نو در مفاهیم مدرن در زمینه مفهوم میراث و نیز دانش اهمیت موزه و موزه داری بوده است. یعنی امروزه موزه‌ها دیگر تنها وظیفه حفاظت از مجموعه‌ها و مرمت آنها، به نمایش گذاشتن آنها برای عموم و کاربرد پژوهشی صرف را به عهده ندارند. موزه، مرکز فرهنگی و پذیرای کنفرانس‌ها، نمایش‌های مختلف، کتابخانه‌ها، نگارخانه‌ها، مراکز آموزشی، رستوران‌ها و مکان‌های فروش گسترده کتاب، محصولات گرافیکی، یادگارها و اشیای متنوع است (اشرفی، ۱۳۸۹: ۶۲). بدین سبب لازم به نظر می‌رسد که برای نیل به سیاستهای توسعه گردشگری و افزایش درآمدهای ناشی از توریسم در مقیاس ملی و منطقه

ای که از مباحث روز و بسیار مهم اقتصاد منطقه ای و ملی شناخته می‌شود، نسبت با تاسیس و احداث و توسعه موزه و مجموعه موزه در سطح مناسب شهر و منطقه اقدام کرد چرا که غنای یک مجموعه موزه علاوه بر ماهیت اشیا موجود در آن و تاریخ منطقه مورد نظر، به مکان احداث موزه در آن منطقه بستگی دارد. بنابراین بایستی در مقیاس منطقه جهت انتخاب شهر یا محل مناسب جهت تخصیص موزه یکسری از شرایط و معیارهای لازم مکان‌یابی بصورت سیستمی و یکجا در نظر گرفته شوند تا بدین وسیله بتوان مکان بهینه جهت اختصاص به موزه را تعیین نمود. در این تحقیق ابتدا رشت برای احداث موزه منطقه ای در سطح استان گیلان از طریق ماتریس فهرست معیارها انتخاب گردید در ادامه منطقه غربی شهر رشت مطلوبیت فضایی و مکانی خود را از طریق معیارهای مطرح شده در مقاله همچون سهولت دسترسی، سازگاری‌ها یا کاربری‌های همجوار، مطلوبیت مکانی و ارتقا کیفیت فضایی، بدست آورده است. در نتیجه بهترین منطقه جهت تخصیص کاربری موزه در سطح استان گیلان شناسایی گردید. از ویژگیهای مهم این نوع بررسی قابلیت انعطاف پذیری در نحوه مکان‌یابی می‌باشد به نحوی که از نظر اجرایی نیز از قابلیت قابل قبول برخوردار باشد.

منابع

- ارفع، ماندانا(۱۳۸۵). ساخت و مدیریت موزه‌های باستان شناسی. دانشگاه تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- اشرفی، مهناز(۱۳۸۹). بررسی مقایسه ای مفهوم اکوموزه با موزه‌های سنتی، مجله معاری و شهرسازی.
- پورمحمدی، محمد رضا(۱۳۸۲). برنامه ریزی کاربری اراضی شهری. انتشارات سمت.
- حکمت نیا و موسوی(۱۳۸۵). کاربرد مدل در جغرافیا با تاکید برنامه ریزی شهری و ناحیه ای. انتشارات علم نوین.
- خوش‌چهره، محمدعلی(۱۳۷۰). اوضاع طبیعی و تحلیل جمعیتی استان گیلان. دانشگاه تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- دخت نفیسی، نوشین(۱۳۸۵). موزه داری تهران. انتشارات سمت.
- دوگلاس. آ. آلن(۱۳۶۳). موزه و وظایف آن. (ترجمه عبدالرحمن اعتصامی صدری). تهران: انتشارات پژوهش و برنامه ریزی.
- زنده دل، حسن(۱۳۸۲). راهنمای ایرانگردی استان گیلان. انتشارات ایرانگردی.
- سازمان مسکن و شهرسازی استان گیلان(۱۳۷۳). طرح تفصیلی شهر رشت.
- سالنامه آماری استان گیلان(۱۳۸۷).
- سازمان نقشه برداری(۱۳۸۶).
- سماک، محمدرضا(۱۳۷۲). سیمای شهر رشت. رشت: نشر سازمان تبلیغات اسلامی.
- طیب جم، منیر(۱۳۷۳). نقش آموزشی موزه در جامعه. انتشارات دانشگاه تهران.
- عظیمی دوبخشری، ناصر(۱۳۸۱). تاریخ تحولات اجتماعی - اقتصادی گیلان. رشت: نشر گیلکان.
- مرکز آمار ایران(۱۳۸۵).
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی(۱۳۸۲). یافته‌های طرح آمارگیری جامع فرهنگی کشور. (فضاهای فرهنگی ایران)، انتشارات شابک.
- هادی نژاد علوی، سیدهدادی(۱۳۸۲). کتاب جغرافیای استان گیلان. رشت: انتشارات تبلیغات اسلامی.
- Kelly, Lynda.(2006).Measuring the impact of museums on their communities. the role of the 2 st century museum, Intercom conference.

- Dylan, Bob & blonde.(1966). **What is a museum.** In side the museum, infinity goes up on trial Visions of Dylan, blonde.
- Merlin, Pierre et Francoise Choay.(2005). **Museum.** Edition Quadrige, Paris.
- Paul F. Marty.(2006). **Finding The Skills for Tomorrow.** Information Literacy and Museum Information Professional, USA.
- Tara Brabazon.(2006). **Museum and Popular Culture Revisited.** Ke Vin Moore and The politice, University of Brighton.

